

Şehrin Mafızası

YeniGün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

CİLT: 7 • SAYI: 16

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKCE - ANUŞ GÖKCE

18 TEMMUZ 2025 CUMA

TAŞ KÖPRÜ

(BEYŞEHİR REGÜLÂTÖRÜ)

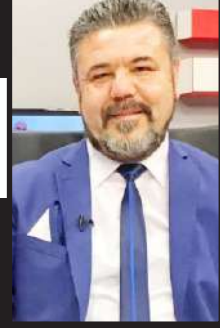
BEYŞEHİR REGÜLÂTÖRÜ (TAŞ KÖPRÜ)

Söz konusu çalışma Hüseyin Muşmal tarafından 2015 yılında yayımlanan "Beyşehir Regülâtörü (Taş Köprü)", Journal Of History School, 8 (XXI), 2015, s. 357-373 isimli çalışmadan özetlenmiştir.

Ulaşımı sağlamak amacıyla nehir, ırmak, çay, göl ve vadilere kurulmuş olan köprülerin Anadolu Türk mimarisi içinde büyük bir yeri vardır. Bunların stratejik önemleri yanında, sosyal ve ekonomik yönlerinin bulunduğu söylenebilir. Köprüler, insanları birbirine kavuşturan yapılardır. Bir kıydan diğer kıyıya uzanan köprülerin temel fonksiyonu, birleştirmektir. Anadolu'daki köprülerin varlığı Hititlere kadar inmektedir. Özellikle Roma ve Bizans döneminden günümüze kadar gelen bazı köprüler bulunmaktadır. Anadolu'da köprü yapımındaki asıl gelişme Selçuklu ve Osmanlı döneminde gerçekleşmiştir.

Gölün mevcut olması ve bu gölü besleyen çaylar bulunması dolayısı ile Beyşehir'de de birçok köprü yapılmıştır. Bu köprülerden en hayati olanı, Beyşehir kent merkezinin iki yakasını birbirine bağlayan köprüdür. Köprü'nün Osmanlı döneminde şehir köprüsü olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Köprü, Beyşehir Gölü'nün ayağı olan Beyşehir Çayı ile gölün kesiştiği alanın üzerinde bulunmaktadır. Bu mevki Osmanlı arşiv belgelerinde köprü başı adıyla anılmakta ve burada bu isimle anılan bir medrese dahi bulunmaktaydı. Şehir Köprüsü hakkında elde edilebilen ilk bilgiler XVI. yüzyıla ait olup, bu dönemde köprü'nün 10 gözlü olduğu anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılda bazı aileler örfi vergiler ve avarız ödememeleri şartıyla köy ve kent merkezlerinde işleyen taş ve tahta köprüleri tamir etmekle görevliydi. Bu yüzyılda Hacı Balı isimli bir kişinin köprüyü tamir etmekle görevli olduğu, bunun karşılığın-

**Prof. Dr.
HÜSEYİN
MUŞMAL**

da da avarızdan muaf tutulduğu, Köprücü Hacı Balı'nın vefat etmesi üzerine bu görevin oğlu Hacı Ali'ye daha sonra da Mustafa'ya verildiği bilinmektedir. II. Bayezid devrinde ise Bademli Köyü'nde oturan Hacı Mahmut ve babası Beyşehir'deki bu köprü'nün tamirini ve bakımını yapmakla mükelleftir. Bu vazifeleri karşılığında her türlü avarızdan muaf tutulmuşlardır. Meşhur Osmanlı yazarı Şemseddin Sami, H. 1306 /M. 1888-1889 yılında yayımladığı ilk Türkçe Ansiklopedi olan "Kâmusu'l-A'lâm" adlı eserinin II. cildinde Beyşehir bahsinde köprü'nün 8-10 gözlü olduğunu söylemektedir. Osmanlı dönemi boyunca Beyşehir Köprüsü zaman zaman tamire muhtaç hale gelmiş ve bu sebeple pek çok defa tamir edilmiş veya yenilenmiştir. Beyşehir Köprüsü 1868 yıllarında harap durumdadır. Bu tarihte Beyşehir'e gelen Konya Valisi köprü'nün tamir edilmesini istemiş ve bu konuda merkeze gönderilen arzda ahalinin köprüyü tamir ya da inşa edebilecek durumda olmadığı da ifade edilmiştir. Nitekim köprü'nün bu tarihte tamir edilemediği anlaşılmaktadır. Zira Ali Cevad H. 1313/M. 1895-1896 yılında yayımladığı, Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati isimli eserinde Beyşehir'deki 8-10 gözlü köprü'nün tamire muhtaç halde olduğu ifade edilmiştir. 1895 yılında Beyşehir'e gelen Alman seyyah F. Sarre tarafından görü-

İÇİNDEKİLER

- BEYŞEHİR REGÜLÂTÖRÜ (TAŞ KÖPRÜ)
- PROF. DR. HÜSEYİN MUŞMAL**
- BAZI TİYATRO SANATÇILARIMIZIN HAYATLARINDAN KESİTLER
- MUSTAFA ÖZCAN**
- KELİMELERİN GÜCÜ
- SADIK GÖKCE**

len bu köprü kesme taştan yapılmış ve 7 kemerli harap bir köprü olarak tanımlanmıştır. Ona göre "Kesme taşlardan yapılmış ve yedi kemerli ama şimdi neredeyse geçilemeyecek kadar yıkılmış olan güzel bir köprüden geçerek 600 haneli olduğu söylenen Beyşehir'e ulaşıyor".

Şehir Köprüsü'nün bulunduğu noktada Beyşehir Gölü, halk arasında "Uluarık" olarak adlandırılan ve kaynaklarda Beyşehir Çayı ismi verilen gideğeni vasıtasıyla Güneydoğu istikametinde yaklaşık 60 km kat ederek Suğla (Karaviran) Gölü'ne karışmaktaydı. Beyşehir Gölü ile Suğla Gölü arasında 30 m civarında bir seviye farkından ileri gelen bu akıntı Ali Cevad'ın ifadesiyle 20- 30 kadar değirmeni çevirecek nispette cereyan etmektedir. 1908 yılından önce, gölde su seviyesi 1123,35 m'yi aştığında doğal bir akış rejimine sahip olan Beyşehir Çayı, göl seviyesi 1123,35 m'nin altına düştüğünde kurumaktaydı. Ancak yine de Beyşehir Çayı'na karışan bazı dereler vasıtasıyla dağlardan akan sular Suğla Gölü'ne ulaşıyor ve göl suları düdenler vasıtasıyla çekiliyordu. Düdenler tıkanıp ya da suları çekemediği zamanlarda veya yağış bol olan yıllarda sular yükselince Sarayköy yakınlarında havzanın en alçak eşikini aşp Mavi Boğaz ve Balıkova vadisi boyunca akar ve Bozkır tarafından gelen Çarşamba Çayına karışırdı. Toplanan sular kuzeydoğu yönünde akarak Apa Vadisi'ne girer Çumra'yı geçerek Alemdar mevkiinde çeşitli yönlerde akarak su birikintileri ile geçici göller oluşturur ve Konya Ovası'na yayılırdı. Bu suların bir kısmı bazı mevsimlerde 60 km²'lik bir alana yayılan Hotamış Bataklığı'na kadar uzanmaktaydı. Bu durum Osmanlı coğrafya eserlerinde "Beyşehir Gölü taşarak Karaviran (Suğla) Gölü'ne; Karaviran Gölü taşarak Konya Ovasına yayılır" şeklinde tasvir edilmiştir. Taşkınlar sürekli olmadığı için Suğla Gölü de çoğu zaman göl karakterini kaybederek alüvyon bir ovaya dönüşmekteydi. Beyşehir Gölü'nün Konya Ovasına dağılması XVI. yüzyıl Karaman Vilâyeti kanunlarında "İcmâl-i derbeyân-ı suğlahâ-yı vilâyet-i Karaman" başlığı altında şu şekilde ifadeedilmektedir. "Kaza-i Seydişehir Gölü ayağından bahar mevsimi

minde feyezân idüp ve akan su Çarşamba nâm mevzi'den Derelünâm mahalle geldikde, oligelen âdet üzre bend bağlanup, bend bağlanmalı koldukda Belviran Kazâsı'ndan reaya kifayet-i kadri mertekler götürürler. Ve Konya Sahrâsı'ndan ve Çayeli'nden ve gayrıdan ırgadlar getirdilib bağlanan bendin cârî olan suyu Alemdâr'a uğrayup Suğla olur. Andan Kayseroğlanı Suğlalalarına varır ve andan Gödene Çukuru'na ve andan Karahöyük ve andan Alayer'e ve Virancık Suğlası'na varır. Ve Andan Firuz'a varır ve andan Ortaviran Suğlası'na varır ve andan Sırnık Suğlası'na varır ve bu zikrolunan Suğlalar bu arkdan tamam olur. Ve mezkûr Suğla Alemdar'dan ayrılıp aher bend bağlanıp Karkın üzerine gidüp ol aralarda perakende Suğlalar olduktan sonra Katır Gölü Suğlası'na, Beş Kilise ve Kiçi Gölü'ne ve andan Samuk Suğlası'na varır, andan İsmil ve Ağca Suğla'ya varır. Bu Suğlalar tamam olduktan sonra Alemdar'dan geri âherbend tutulup Ilgın Suğlası'na varır. Andan Balıklağı Suğlası olur. Seydişehir Gölü'nün suyu burada tamam olur."

Yukarıda ifade edildiği gibi Suğla Gölü'nden çıkan sular Çarşamba Çayı ile birleştikten sonra Konya Ovası'na yayılır ve birçoğu geçici ve küçük çapta olan su birikintileri oluştururdu. Bu su birikintileri, çevrede bulunan tarım arazilerini sular altında bıraktığından, zirai faaliyetleri de kesintiye uğratmaktaydı. Hatta taşkınların uzun sürdüğü dönemlerde araziler bataklığa dönüştüğünden çevrenin havası bozulmakta ve ahali bulaşıcı hastalık tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktaydı. XIX. yüzyılda daha tehlikeli bir hale geldiği anlaşılan taşkınlardan muzdarip olan ahali tarafından, yerel yöneticilerin dikkati çekilerek, bir çözüm bulunması hususları zaman zaman merkeze aktarılmaktaydı. Diğer taraftan yılın bazı aylarında Konya Ovası'nın büyük bir bölümünde ise ciddi kuraklıklar yaşanmakta, arazi sulanamadığı için ürün verimi çok düşmekte, hatta bazı yıllarda büyük kıtlık hadiseleri yaşanmaktaydı. Bütün bu durumlar, XIX. yüzyılın başlarında Konya'daki yöneticileri Beyşehir Gölü'nün Konya Ovası'na kadar taşan sularından yararlanma düşüncesine götürmüştür. Suğla gölünün

aradan çıkartarak, Beyşehir Gölü'nden gelen suyu yeni bir isale kanalı ile Konya ovasına vermek mümkündü. Nihayet, Bozkır ve Seydişehir çevresindeki köylerin ahalileri ile Konya ileri gelenlerinin verdiği dilekçeler neticesinde düzenlenen ve Konya Vilâyeti tarafından İstanbul'a gönderilen mazbatalarda Konya Ovası Sulama Projesi ilk defa ciddi boyutlarda gündeme taşınmıştır. Söz konusu proje 1853, 1866 ve 1880 yıllarında düzenlenen mazbatalar ve layihalarda yeniden dile getirilmiştir. Neticede 1898–1902 yılları arasında Konya valiliği yapmış olan Avlonyalı Ferid Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Konya Ovası Sulama Projesi'nin ihalesi gerçekleştirilmiştir. Konya Ovası Sulaması inşaatı % 4 tenzilatla "Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi"ne verilmiştir. Sözleşme 10 Kasım 1907 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Osmanlı Hükümeti adına Maliye Bakanı Mehmet Ziya Paşa, Anadolu Demiryolu Şirketi adına Genel Müdür Edward Hugu- en imza atmıştır.

İhaleyi alan Anadolu-Osmanlı Demiryolu Şirketi'yle 10 Kasım 1907 tarihinde İstanbul'da bir sözleşme imzalanmış ve sözleşme 30 Nisan 1908 tarihinde "Memlekete ve devlete birçok hizmeti geçen kumpanyaya verilmesi" sözü ile Sultan Abdülhamit tarafından tasdik edilmiştir. Sözleşmenin onaylanmasıyla projenin mahiyetini belirleyen bir mukavele hazırlanmıştır. Böylece Beyşehir Gölü'nden bir kanalla Konya Ovası'na su vermek, Suğla Gölü'nün kurutulması ve meydana gelecek 80.000 dönüm arazinin sulanması işi Alman şirketine ihale edilmiştir. Şirket hazırlanan harita ve planların tasdikinden itibaren 6 ay zarfında inşaatla başlayacak ve projeyi 6 yılda tamamlayacaktır.

Projenin etüt ve proje işlerine 1903 yılında, inşaatına ise 1908 yılında başlanılmıştır. Müteahhit, Osmanlı-Anadolu Demiryolu Şirketi'dir. (Societe du Chemin de Fer Ottoman, Anatolia). Projenin Keşif Bedeli, 19.500.000 Fransız Frank, Ek-siltme %4; Sözleşme Tarihi, 10.11.1907, Sözleşmenin Sultan Abdülhamit tarafından tasdiki, 30.04.1908, İşe Başlama tarihi, 01.07.1908, İşin Süresi, 6 yıl, Ödenen Miktar, 19.500.000 Fransız Frank, İşin Kabul Tarihi, 13- 24 Aralık 1912, Sözleş-

menin dili, Resmi olarak Türkçe, teknik dil Fransızcadır.

Mukavelenin imzalanmasından sonra beş fasıldan oluşan 60 maddelik bir şartname hazırlanmıştır. Şartnamede Beyşehir Gölü'nde yapılacak işlere, 2 ile 5. maddeler arasında yer verilmiştir. Buna göre, proje süresinde Beyşehir Gölü'nün sığ yerlerinde setler yapılacak, settin orta kısmı balçık (kil), settin suya karşı şevi ağaç, çayır, ya da taş kaplama olacak, dolgular homojen olacaktır. Göl içinde Beyşehir Gölü çıkışı kanalı yapılacaktır. Kanalin yapılış gayesi sulama mevsimi sonu göl suyunu en düşük seviyeye getirmektir. Adı geçen kanal 1.000 m boyunda, 60 m genişliğinde ve 1,50 m yüksekliğinde olacak, tabandaki kum ve çamur taranarak inşa edilecektir. Kazı malzemesi dolguda kullanılacak ya da uzaklaştırılacaktır.

Şartnamede Beyşehir Çayı'nın gölden çıkış yaptığı yerde yapılacak olan regülâtör hakkında da bilgi vardır. Regülâtör kış aylarında suların kanala gidişini önlemek, sulama mevsiminde suyu kanala düzenli bir şekilde vermek amacıyla inşa edilecektir. Şartnameye göre, Beyşehir Çayı üzerindeki eski köprü yıkılarak yerine Regülâtör yapılacaktır. Regülâtör 30 m³ saniye su geçirecek kapasitede inşa edilecek, uzunluğu 56 m, 1,5 m açıklıkta 15 göz bulunacak, aralarına 14 taş ayak yapılacaktır. Ayakların üzerine kemerler, gözlere hareketli kapaklar konulacaktır. Temelden 5 m yükseklikte döşemenin genişliği 9 m olacak, göl tarafına kapakları elle kumanda edilebilecek makine aksamı yapılacaktır. Regülâtörün temelleri 56 m uzunluğunda ve 14 m genişliğinde 1,50 m derinliğinde beton olacaktır. Temellerin kazısı sırasında suyun basmasını önlemek için geçici setler inşa edilecek, geçici setler içinde iki sıra ağaç direkler bulunacaktır. Regülâtörün üst yapısı düzgün kesme taş olacaktır. Döşemenin etrafına demir korkuluk konacaktır. Demir ve ahşaptan yapılacak kapakların çalışması için tunçtan yapılmış çarklar yapılacaktır.

Şartnamenin 17-30 maddeleri arasında Beyşehir Regülâtörü de dâhil olmak üzere inşaatlarda kullanılacak malzemelerle ilgili hususlar da belirtilmiştir. Buna göre, inşaatlar sırasında kazının yapılma-

şı, bunların el arabası, vagon, yük arabası dekovillerle taşınması için tüm gerekli alet ve edevat şirkete aittir. Her türlü malzeme en iyi cinsten ve yapılacak imalata uygun olacaktır. Harçlarda kullanılacak kumlar, çakmak taşından köşeli cinsten olacak, içinde toprak gibi yabancı madde bulunmayacak, gerektiğinde büyük ve küçük taneler için elekten geçirilecektir. Beton için lüzumlu olan çakıl ve kırma taş çakıl temininde, kırma taş 60 mm elekten geçirilmiş olacak ve 20 mm elekaltı kum ve diğer yabancı maddeler bulunmayacaktır. Çakıl ve kırma taş betondan önce yıkanmış olacak, malzeme çakmak ve kireç taşı (kalker) cinsinden olacaktır. Kaldırım ve yolların yapımında kullanılacak kırma taş sert ve don tesirine dayanıklı olacaktır. Bütün taşlar şirketçe seçilecek ocaklardan alınacak, sağlam olacaktır. İşlenmemiş taşlar kullanılırken, dış cepelerde en güzel ve en sağlam olanları kullanılacak ebatları 30-45 cm civarında ağırlığı 40 kg'dan fazla olmayacaktır. İşlenmiş taşların dış yüzeyleri kalem ile yontulmuş olacak, taşların yan yüzeyleri dik, üst ve alt yüzeyler yatay olarak yontulacaktır. Bir sıraya konan taşların yükseklikleri eşit olacak, sıra yükseklikleri 25 cm'yi aşmayacaktır. Meyilli olan yerdeki taş sıraların derzleri yatay olacaktır. Kesme taşların yapılmasında, taşlar ocakların don tesirine dayanıklı sert ve sağlam tabakalarından seçilip çıkarılacaktır. Taşlar projelerdeki detaylara uygun işlenip aynı biçimde duvara oturacak şekilde yontulacaktır. Taşların arasına harç konacak ve derzler 1 cm olacaktır. Kesme taşlar projedeki detaylara uygun işlenip yerine yerleştirilecek, dış kısımları ince kalem ve taşı çekici ile işlenecektir. Derz araları 1 cm olacaktır. Tuğlalar en iyi tuğla ocaklarından temin edilecek, bunların sert ve düzgün kırılmaları, vurunca ses çıkarmaları, pişkin olmaları, az su emmeleri ve çarpık olmamaları gerekmektedir. Uzunluğu, 23 cm eni 11 cm ve yüksekliği 6 cm olmalıdır. Kereste teminde kullanılacak ağacın cinsi ne olursa olsun, kesim kışın yapılacaktır. Bozuk budakları olmayacak, dış kabukları soyulacaktır. Çam ağaçları reçineli olacaktır. Su kireci en iyi durumdaki ocak, fırın veya fabrikadan

temin edilecektir. Markası üzerinde yazılı ağzı bağlı torbalar halinde temin edilecek rutubet almayacak şekilde işyerinde depolanacaktır. İnşaatlarda kullanılacak çimentolar Portlant tipi olacak, en tanınmış fabrikalardan temin edilecek ve işyerinde su kirecinde olduğu gibi rutubet almayacak şekilde depolanacaktır.

Konya Ovası Sulaması Projesi'nin keşif özetine göre, Projenin Beyşehir Regülâtör kısmının inşasında yapılacak masraflar ise şu şekilde tespit edilmiştir. Buna göre; Beyşehir Gölü sularını tutmak için 1 km'lik set yapımı 50.000 Fransız Frangı, Beyşehir Gölü 1 km'lik giriş kanalının kazılması, 200.000 Fransız Frangı, Beyşehir Gölü Regülâtörü'nün inşası için kazı yapılması ve suların boşaltılması 190.000 Fransız Frangı, Regülâtör temeli inşaatı 150.000 Fransız Frangı, kemer ve duvarların yapımı 185.000 Fransız Frangı, ekipman 60.000 Fransız Frangı, depo yapımı 15.000 Fransız Frangı, 60 km'lik Beyşehir çayının düzenlenmesi 1.260.000 Fransız Frangı olmak üzere projenin Beyşehir'le ilgili bölümü toplam 2.110.000 Fransız Frangı'na yapılacaktır.

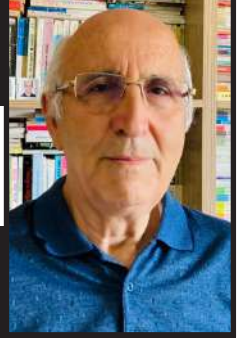
Beyşehir Regülâtörü'nün inşası sırasında kimlerin çalıştığı konusunda kesin bilgilerden şimdilik yoksunuz. Ancak inşaatı alan Alman şirketi tarafından Proje Havzasında ilk mühendislik etüdü İstanbul Haydarpaşa Demiryolları İdaresinde çalışan Mühendis A. Waldorp tarafından yapılmıştır. Waldorp 12-19 Temmuz 1903 tarihinde çevreyi incelemiş ve raporunu 3 Ağustos 1903 tarihinde yetkili makamlara vermiştir. Waldorp, Konya Ovası Sulama sahasına ilk gezisini 1903 yılında yapmış, proje ihale safhalarında bulunmuş ve Projenin ihalesi ile Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından Konya Ovası Sulaması başına, Başmühendis ve İnşaat Müdürü olarak getirilmiştir. İnşaatın bitirilip kabulleri yapılmaya kadar bizzat işi yürütmüştür. Alman mühendis Waldorp'un dışında kimlerin çalıştığı hakkında net bilgilerden yoksunuz. 14 Eylül 1909'da saat 14.00 dolaylarında Beyşehir'e gelen Ahmet Şerif, Alman şirketinin çalışmasını şu cümlelerle anlatıyor. "İçeri girerken bir hareket görülüyor, birçok adam çalışıyor, bir şeyler yapıyor. Alman şirketi, Beyşehir Gölü yakınların-

da, çalışmalar yapıyor. Fakat şehrin içinde bu hareket duruyor, bildiğimiz o tekdüze, yavaş hayat başlıyor. Burada bulunduğum sürece, Alman şirketinin ne yaptığını ne işle uğraştığını anlamak için çalıştım. Hiç kimsenin haberi yok, sanki kendilerinin değilmiş gibi ilgisiz bulunuyorlar. Hatta kaymakamın bile bilgisi yok. Söylendiğine göre, vilâyetten bilgi istemiş, nizamnamelerini istemiş, fakat hiçbir cevap gelmemiş... Bunun için, şirket, istediği gibi iş yapıyor, hareket ediyor, hiçbir taraftan denetime bağlı değil, bilmem ki bu nasıl bir sırdır.”

Konya Ovası Sulama projesi ihalesini alan Alman Şirketi, inşaatın üst kademelerinde, Alman ve İtalyan mühendis ve sanatkârlara da görev vermiştir. Örneğin Projede memur ve sanatkâr olarak 54 İtalyan görevli çalışıyordu. Ancak Osmanlı yönetimi inşaat ve işletmenin istihdamında yabancı devlet vatandaşlarına ve Ermenilere yer verilmemesi konusunda kesin şartlar öne sürmüştü ve konu hakkında sık sık tekrarlanan uyarılarda bulunmuştur. Şirketin müdürü Mösyö Hawkind, Osmanlı yönetiminin çekincelerini gidermek için ameliyat ve inşaat dışarıdan ve Ermeniler gibi erbab-ı fesattan şahısların kullanılmayacağını amelelerin civar mahallerde ve sadık ahaliden istihdam edileceğine dair yazılı garanti vermiştir. Buna karşın inşaatın başlangıcından itibaren çalışanlar arasında Müslüman ameleler dışında da yabancılara yoğun olarak yer verildiği anlaşılmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz, sözleşme, şartname ve keşif doğrultusunda 1908-1914 yıllarında Konya Ovası'nın sulanması amacıyla Beyşehir Gölü'nün Konya Ovası'na akıtılması projesi kapsamında, mevcut köprü yıkılarak yerine Beyşehir Regülâtörü inşa edilmiştir. Nefis bir su yapısı olan Beyşehir Regülâtörü dışında proje kapsamında yıllarca sürdürülen çalışmalar sırasında pek çok yapı inşa edilmiş olup, projenin en güzel sanat yapısı ve simgesi ise Beyşehir Regülâtörü olmuştur. Bugün Konya Ovası Sulaması'nın en güzel sanat yapısı olan Beyşehir Regülâtörü kesme taştan yapılmış olup, 42 m uzunluğunda 6,35 metre genişliğindedir. 15 göz ve 14 kargir ayaktan

oluşmakta, ayakların üzerinde kemerler ve gözlerde hareketli kapaklar bulunmaktadır. (Batısında 14 sütun, üzerine oturan 15 gözlü köprü üstü kemeri vardır). Eşik kotu 1121,03 m olan regülâtörün inşası ile Beyşehir Gölü'nden Beyşehir Çayı'na olan su akışı regülâtör kapakları ile kontrol altına alınmıştır. Regülâtörün kapaklar bölümü 1.124 m kotunda olup 15 adet kapağa sahip bulunmaktadır. Bu bölümün üzerinde halkın geçişini sağlayan bir tabliye ve bu tabliyenin batı kemeri boyunca 15 gözden oluşan bir kemer dizisi yer almaktadır. Anıtsal bu arkadın üzeri boş bir frizden sonra iki yana eğimli düz bir hat şeklinde son bulmaktadır. Mahmuzların işçiliği dönemin özelliğini yansıtır. Regülâtör taş mimarisiyle özellikle kapakları tabliye ve selyaran ve topuklarıyla kemer dizisinin suya düşen gölgesiyle ay ışığındaki ve gün batımındaki görüntüsü ile Beyşehir'in tarihi ve simgesel yapılarından biri haline gelmiştir. Beyşehir'deki Alman köprüsü, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu'nun 12.07.1980 gün ve A-2280 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Beyşehir Regülâtörü, Devlet Su İşleri'nin mülkiyetinde olup aynı işlevde kullanılmaktadır. Köprü, yeni köprünün yapımı ile araç trafiğine kapatılmıştır

1908-1914 yılları arasında tamamlanan proje çerçevesinde Beyşehir Gölü suları 217 km'lik bir toprak isale kanalıyla Konya Ovası'na nakledilerek üç esas kanal vasıtasıyla sulamaya verilmiştir. Konya Ovası Sulaması Projesi, XX. yüzyılın başlarında gerçekleştirilmiş Türkiye'nin ilk modern ve dünyada dönemin en önde gelen sulama projelerinden biri olmuştur. Sözleşme gereği 1913-1918 yıllarında proje, inşaatını gerçekleştiren Alman şirketi tarafından yönetilmiştir. Cumhuriyetin kurulması ile özerk bir idare tarafından yönetilmiş ve 09.06.1927 tarihinde çıkarılan 1053 sayılı kanunla yetki ve sorumluluklar belirlenmiştir. Özerk yönetim 03.07.1968 tarihine kadar devam etmiş ve bu tarihte tesis, DSİ IV. Bölge Müdürlüğü'ne verilmiştir. Tesisler, DSİ bünyesine alındıktan sonra yer yer iyileştirme ve geliştirilme safhalarından geçerek hizmet üretmeye devam etmektedir.

BAZI TİYATRO SANATÇILARIMIZIN
HAYATLARINDAN KESİTLERMUSTAFA
ÖZCAN

Giriş

Geçmişte Türk tiyatrosuna hizmet eden pek çok önemli tiyatro sanatçılarımız vardır. Bunlar çoktan Hakk'ın rahmetine kavuşmuşlardır. Ancak beşer hafızası nisyan ile maluldür. Tiyatromuzun özellikle Cumhuriyet döneminden itibaren gelişmesine bu sanatçılarımızın katkısı asla inkâr edilemez. Gerek oyunculuklarıyla gerekse verdikleri eserlerle Cumhuriyet dönemi tiyatro hayatımıza renk katmışlardır. Bugün onları; oyunculukları, yaptıkları açıklamaları, çeviri ve telif eserleriyle anıyoruz. Kendilerinin açıklamaları onları daha iyi değerlendirmemiz için son derece önemli bilgilerdir. Bu konuda Hikmet Feridun Es'in emeğini göz ardı edemeyiz. Hikmet Feridun Es, sadece tiyatro sanatçılarıyla görüşmüş, konuşmuş değildir. Bilindiği üzere Hikmet Feridun röportajlarıyla ünlüdür Yaşadığı yıllarda zaman zaman sanatçılarla, yazarlarla yaptığı röportajlardan çok şeyler öğreniriz. O, röportajlarında sadece bu sanatçılarla yetinmemiş, güncel bazı konuları da yönelmiştir.

Onun bu yönünü bir yana bırakarak görüştüğü tiyatrocularımızın anlattıklarını okuyuculara aktarmak yerinde olacaktır. Böylelikle sahneye ne zaman çıkmışlardır? Kaç yıldan beri sahnededirler? Kendilerini tiyatroya yönelten sebepler nelerdir? Tiyatro sanatımız için neler düşünmektedirler? Sinema ile ilgileri ne düzeydedir? Gelişmekte olan tiyatromuzun sorunları nelerdir? Bu gibi soruların cevaplarını bizzat kendilerinden öğreneceğiz. Bu yüzden bu röportajlardaki bilgileri, tiyatro tarihimiz için önemli buluyoruz.

İlk olarak **Akşam** gazetesindeki "Hazım Beyle Bir Saat" adını taşıyan röportajına bakalım ve Hazım Bey'e (Körmükçü) sorularının karşılığında aldığı cevaplara görelim.

Röportajlardan Notlar

Hikmet Feridun'a göre, en büyük mizah sanatkârımız Nasreddin Hoca'dır. Bugün ise asrî bir Nasreddin Hoca vardır: Bu, Şehir Tiyatrosunun Hazım'ıdır. Şık kostümlü, pantolonlu bir Nasreddin... Hazım'ın sahnede her hareketine, her sözüne, kahkahalar atılır.

O yıllarda Hazım yaşını hiç belli etmemektedir. Oysa 37 yaşında yani 1898 doğumludur. Eşinin ailesiyle yakın oturmaktadır. Hatta karşı karşıya otururlar denilebilir. Evlerinin uzun bir bacası vardır. Bacanın en tepesine çıkar, onu seyreder. Çocuk denecek yaşta (17 yaş) evlenir. İki çocuğu vardır. Birisi on yedi yaşındadır. Hazım Bey, tiyatro ve sinema sanatkârı olmayı aklından bile geçirmemiştir. Hele aktör olacağını hiç düşünmemiştir. 10 yaşında iken babası ölmüş, 12 yaşında aile gailisi başına çökmüştür. Ne geliri ne de gideri vardır. Babası mızıkada solfej öğretmendir. Çocukluğunda Karagöz'e çok meraklıdır. Mahalledeki arkadaşlarıyla toplanır, tenekelerle, bezlerle perde kurar, herkesin evini kapı kapı dolaşarak, çocukları Karagöz seyretmeye çağırır, arkadaşlarına ailelerinden izin alır.

Biraz saza merakı oluğu için hayata ut hocalığı ile başlar. Ut ve musiki dersleri verir. Bu sırada memurin kalemi esbak müdürü Hayati Bey, onun Karagöz oynatmasını pek beğenir. "Bu çocuğun istidadı var" diyerek onu Cemiyeti Belediye Zabıt Kâtipliğine kaydırırlar. Oynatış tarzını, üstat Karagözcü Şeyh Fehmi'nin tarzına benzettikleri söylenir. Zabıt kâtipliğinde toplantılar yapılır, saz çalar, Karagöz oynatır, taklit yapar. O sıralarda kendisine "küçük kâtip" derler. Darülbeydinin yeni teşekkül ettiği yıllarda, arkadaşlarının tavsiyesi üzerine bu kuruma

girmiştir.

O günkü sinemayı, "Sıkıcı, çok yorucu, üzücü, zevksiz" diye nitelendirir. Film çevirirken ne başı belli ne sonu der. Kendisi sinemayı değil, tiyatroyu tercih etmektedir. Çok kalender bir adamdır. Şaka kalıdırır. Hatta **Lüks Hayat**'ı oynarken bu şakalardan birkaçını yaşamıştır. Kalender bir insandır. Kendi ifadesine göre ne giyinmesini ne de oturup kalkmasını bilir. Hatta iki kişi ile konuşmaktan bile sıkılır. Kızları, dağları, ovaları sever. Salon hayatından hoşlanmaz.

Maharetleri için de şu açıklamada bulunmuştur: "Evde hiç boş durmam. Hatta biraz evvel pasta yapıyordum. Enfes pasta yaparım. Yemek pişirmeğe çok meraklıyım."

Gayet iyi tenekecilik yaparım. Birçok alet edevatım var. Kuş kafesleri, teneke lehimli falan filan yapıveririm. Sonra Karagöz keser boyarım. Kendime muhakkak bir iş bulurum. Kapının oynayan tokmağını, bozulan ampulü yaparım. Hiç boş durmam."

Sahne onda o kadar alışkanlık haline gelmiştir ki, rolü olmadığı zaman sıkılır. Hatta işi olmadığı halde yine sahneye koşar. Evde de sahnede de olduğu gibi taklit filan yapar. Neşesi olursa ev halkını da eğlendirir. Ekseri zamanlar neşelidir. 18 yıldan beri sahnede seyircilerin alkışını toplamaktadır.¹

Edebiyatçılarımız arasında doktorlar vardır. Bunlar doktorluklarından ziyade şair/yazarlıklarıyla ün salmıştır. Serveti Fünun edebiyatının meşhur şairi Cenap Şahabettin bunlardan birisidir. Öteki de tiyatro edebiyatımıza telif, adapte eserlerle önemli katkılarda bulunan Dr. Hüseyin Suat Yalçın'dır. Bilindiği gibi Rıza Tevfik de doktordur. Bir de doktorluk tahsil etmiş ama doktorluk etmemiş bir tiyatro sanatkârimiz vardır: Bu, Doktor Emin Belig Bey'dir. Ünlü oyuncu hakkın-da şu bilgileri verebiliriz:

Emin Belig, Vefa, Mercan idadilerini, tıbbiyeyi bitirmiş, umumi harpte doktor muavinliği etmiş bir tiyatro artistidir. Aktörlüğü ne kadar kuvvetli ise, doktorluğu da o kadar zayıftır. 22 yıllık bir tiyatro sanatkâridir. Doktorluk gibi para

getirici bir mesleği bırakmış, aktörlüğe özenmiş, aktörlüğü tercih etmiştir. Kendisi bu konuda şunları demektedir:

"Vallahi efendim... Benim doktorluğum! Bu biraz tuhaf bir hikâyedir. Vakıa birçok arkadaşlar bana "doktor" der. Tıbbiye-i şahaneyi bitirdim. Diplomam da var. Fakat ne bileyim ben kendime doktor demeğe hayâ ederim. Çünkü bugün sorsanız belki de size karaciğerin yerini tamamıyla tarif edemem. Yok bu kadar değil amma... Aşağı yukarı buna yakınlık..."

Aktörlüğe hevesi daha idadide iken başlayan, Tıbbiyeye girdikten sonra da devam eden Emin Belig sınıflarını iyi derece ile geçmiş, doktor olmuş, hatta kısa bir süre de hastanede bulunmuştur. Fakat söylediğine göre aktörlükten doktor olmaya vakit bulamamıştır. Kısacası nabız dinlememiş, hasta muayene etmemiştir. "Bugün herhangi bir kimseye bir aspirin bile tavsiye etmekten korkmaktadır". Eşi de kendisini desteklemektedir: "Doktorun hayatta en çok korktuğu şey, doktorluk etmektir"

Aslında gerçek şudur: İdadiden çıktıktan sonra aktör olmaya karar vermiştir. Sırf sahneye hazırlanmak ve kültür sahibi olmak için Tıbbiyeye girmiştir. Orada bütün derdi günü, aktör olmaktır. Sahnede tıbbi terimler geçince hemen ona başvurlar.

22 yıldır sahnede olan Emin Belig'in başından tuhaf şeyler geçmiştir. Bunlardan biri Burhanettin (Tepsi) ile "Aşk ve Yemin" piyesini oynarken rol arkadaşının verilen ilaçla zehirlenmesidir. Bir de Muhsin Ertuğrul ile "Gave-i Zalim" piyesini oynarlar. Piyeste Feridun isminde bir zavallıyı yere yatırır, figüranlar bıçakla boynundan keseceklerdir. Gave maiyeti ile gelip kurtarır. Muhsin Bey, Gave; Emin Belig de arkadaşdır. Muhsin Bey, kulisten yavaşça figüranlara "kesin, artık kesin, kes..." diye seslenir. Bıçağı tutan bir figüran köylüdür. Kulise şaşkın şaşkın bıraktıktan sonra "Peki!" der ve Feridun'u kesmeye başlar. Hemen kulisten sahneye fırlayıp Feridun'u güç hal bıçağın altından çıkarırlar.

Darülbedayinin yeni kurulduğu, ba-

1-"Hazım Beyle Bir Saat", Akşam, Sayı:5489, 20 Kanunusani 1934, s.6

şında da Antuvan'ın olduğu yıllarda, edebi heyet, Ahmet Haşım, Yakup Kadri, Yahya Kemal Bey'den oluşmaktadır. Aktör de İmtihana girer. Başlıca ders adap-ı muaşeret dersidir. İmtihana girenlerden birisi de şair Halit Fahri Bey vardır. Hocası Manakyan onu çok beğenir. Gözlüklü ve bir trajedi tipindedir. Onun büyük bir aktör olacağına inanmaktadır.

Emin Belig, boş zamanlarda oğlu Hamit ile ilgilenir. Kendisi tıp kitapları okur. Aile eğlencelerini severler. Turneye gittiği zaman oğlu Hamit'in hasretine dayanamaz, arkadaşlarından izin alıp İstanbul'a kaçar. Tiyatroyu, sinemaya tercih eder. Film çekilirken hiç zevk almaz ama film çekimi dolayısıyla iyi gezintiler yaptığını bildirir.²

Şehir Tiyatrosunun eski aktörlerinden Raşit Rıza (Samako) da son derece ünlüdür. Konya'ya birkaç kere geldiğini yerel basından öğreniriz. Hem kendi kumpanyası ile hem de Şehir tiyatrosunun çıktığı turneler vesilesiyle bu kültür merkezine(şehrimize) gelmiştir.

Raşit Rıza, Taksim'te bir apartman dairelerinde oturmaktadır. Eşi Lebib Hanım'dır. Aktörlüğü seçmeseydi ne yapmak isterdi? Şöyle anlatır: "Çok kazanan bir operatör... yahut mebus... Fena meslekler değil... Fakat ben gençliğimde avukat olmak istiyordum. Mektebi hukuka da bu maksatla girmiştım. Sonra bir aralık bankacı oldum. Hatta Ziraat bankasında çalışmışım."

25 yıldır sahnededir Raşit Rıza... Hep genç aşık rolünü oynar. Sanki genç rolü onun için biçilmiş kaftandır. Vücut yapısı onu hep genç göstermektedir. Bunun sebebi çok az yemek yemesidir. Hemen hemen yemek yememektedir. Sabah kahvaltısı yoktur. Bir öğle yemeği vardır. Akşam yemeklerini kaldırmıştır. Rolü olsun olmasın geç yatar, geç kalkar.

Raşit Rıza'nın boş vakitleri çoktur. Ahbablarıyla poker oynar, ama çoğunlukla kitap okurlar. Kitap okumaya bayılır. Lebib'e Hanım'ın dediğine göre bir gece önce geç vakte kadar İzzet Melih'in (Devrim) Tezat romanını okumuşlardır. Lebib Hanım kitapları, bebekleri ve resmi

sever. Çallı İbrahim'in kendisinin bir resmini yapmaya çalıştığını belirtmektedir.

Lebib'e Hanım'ın söylediğine göre eşi kazak bir erkektir. Lebib Hanım da öyle olmasını istemektedir. Kılıbık değildir. Raşit Rıza'nın fasulye pilakisi pişirmeye ve yemeye bayıldığını ifade etmiştir. Kendisi evde iken eşinin; mutfığa girmesini adeta yasaklamıştır. Lebib Hanım da sanatçıdır. Evlendikten sonra Raşit Rıza ile o da sahneye çıkar. Eşiyle karşılıklı oynarlar. Lebib Hanım, gençliğinden beri sade giyinmeye çalışır. Tabii giyinişi sevmektedir. Sinema ile başı hoş değildir. Seyretmesini de oynamasını da sevmez. Vaktiyle Donanma Cemiyeti tarafından hazırlanan filmlerde oynamıştır ama artık oynamaya hiç niyeti yoktur.³

Yalnız Bir Adam

Pek çok kişinin Vasfi Rıza denilince filmleri ve sahnede seyrettiği temsilleri aklına gelir. Yazar, Feridun Es'in aklına da "sinirlenmeyiniz efendim, benim sinirlerim yoktur" cümlesi gelmiştir. "Karım Beni Aldatıyor" filminde Vasfi Rıza'nın bunu söylediği zamanki tavrı, sinema ve tiyatro meraklılarının çok hoşuna gitmiştir. Hatta Vasfi Rıza, caddede rastladığı kızlardan bile bu sözleri çok kere duymuştur.

Bu yalnız adam Vasfi Rıza Zobu'an başkası değildir. Evinde çok yalnızdır. Can yoldaşı bir tek kanarya kuşu, bir tekir kedisi, bir fino köpeği bile yoktur. Kendisi bunu şöyle ifade eder. "Edile budu, Şakire dudu". Onda o da yoktur. Evinde tek başına ve sadece bir Şakire dududur.

Ev işlerinde ihtiyar bir erkek yardımcısı vardır. Ev işlerini bu yardımcısı görür. Kendisi (Zobu) ise çok hamarat bir ev erkeğidir. Bekâr olduğu için değme bir kadının ağzının suyunu akıtacak derecede ev işlerini iyi yapar. Çoğu kere yemeğini kendisi pişirir, ütüsünü, bilhassa pantolonun ütüsünü yapmaya çok meraklıdır. Odasının şeklini yine kendisi düzenlemektedir.

Dul hanımlara karşı hürmeti çok fazladır. Ancak evlenmeyi hiç düşünmemektedir. Bazen kadınlar kendisine çok iltifat ederler ve bir süre sonra onda sevebile-

2-"Doktor Emin Belig Beyle Bir Saat", Akşam, Sayı: 5492, 23 Kânunusâni 1934, s.7/10

3-"Raşit Rıza Beyle 1 Saat ",Akşam, Sayı: 5499, 30 Kânunusâni 1934, s.7/10

cek bir yön bulamayıp giderler. İstedikleri adamın o olmadığı kanaatine kapılırlar. Bazen de bu kadını sevebilirim diye düşünür, bir iki ay meşgul olur ama sonradan vazgeçer.

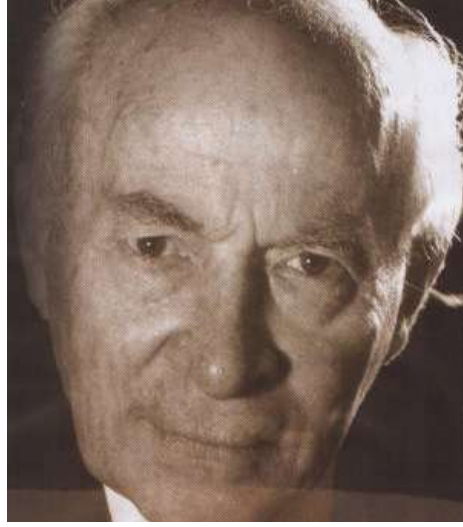
Buraya musiki hakkında söylediklerini yazalım: "Musikiyi çok severim. Alaturkanın klasiklerine meftunum. Bu musiki merakı, beni Mevlevihane'ye düşürdü. Sırf musiki dinlemek için Mevlevi ayinlerine çıkardım. Böyle resimlerim de vardır. Muharrir arkadaşlarımdan Seyyah (Hakkı Süha Gezgin) mutrip arkadaşım-
dı. O çalar, ben oynardım."

Sahneye çıkalı 18 sene olmuştur. Alman okulunda öğrencidir. Okul öğleye kadardır. Öğleden doğru tiyatroya gider. Şöyle anlatıyor:

"Hiç unutmam... 3 senelik aktördüm. İsmimi, cismimi kimse bilmezdi. "**Bora**" piyesini oynuyorduk. Benim üçüncü perde-
de gayet ehemmiyetsiz bir rolüm vardı: Bir uşak rolü. Üçüncü perdenin sonunda çıkacağım: "-Beyefendi... Bastonunuz efendim! diye bir baston uzatacağım." Bu rolü o kadar fena yapar ki, akşamki temsilde onu oynatmazlar. Kısaca ilk zamanlar oyunculukta hiç başarılı değildir. Başarılı olacağına ilişkin bir inancı da yoktur.

Vasfi Rıza'nın bir iki anısını da anlatalım: Yakup Kadri'nin **Nurbaba** romanı filmi çekilmektedir. Behzat (Butak) ile birlikte Bektaşî kıyafetinde Rumelihisarı'ndaki Tekke yolundan aşağı inerken iri yarı, pehlivan gibi bir adam karşılarına çıkar ve onlara "Eyvallah erenler!" diye selam verir: Yerden... Kandilli... Hiç bozmazlar. "Eyvallah erenler" derler. Adam, Vasfi Rıza ile Behzat Butak'ın ellerine sarılıp onun ifadesine göre şapur şupur öper... Yine Vasfi Rıza, "Söz Bir Allah Bir" filminden de bahsetmektedir. Bu filmde kendisini hiç beğenmemiş, "pek aptal" bulmuş. Eğer sahnede de böyle isem felâket diye düşünmüştür. Ama filmde görev alan diğer arkadaşlarını ve filmi mükemmel bulmuştur.⁴

İ. Galip Arcan, Bedia Hanım'la evlidir. Tepebaşı'nda otururlar. Arcan'ın evinin her tarafı şapkalarla doludur. Bunlar

sokakta değil, rollerinde giydiği şapkalar-
lardır. Çalıştıkları yere, Tepebaşı'na çok yakın oturmaktadırlar. Tiyatro binasının virane hali, akan çatısı, teneke damları söz konusu edilir.

Galip Arcan'a göre tiyatro katiyyen bir ticaret kurumu olmamalıdır. O bir kültür ve hars kurumudur. Ama ne yazık ki o günkü haliyle bir ticaret kurumu gibi gözükme-
ktedir. Bu yüzen tiyatronun bir an önce devletleştirilmesi gerekmektedir. Devletleştirilirse tiyatronun yarını kurtulabilir.

İ. Galip Arcan, her sanatı sever ama operetlerden hoşlanmaz. Vodvili, dramı sevdiğini, operetin ise onların hamisi, velinimeti olduğunu söyler. Fakat asıl sanatı onunla karıştırmamak gerekir. Galip Bey, eşi Bedia Hanım'la evlenmiş olmasından çok memnundur. Tekrarladığı bir söz vardır: Kendisi için ideal hanım eşidir. Böyle olmasa evlenmezdim der. Söylediğine göre ev hayatı çok dağınıktır. Yakası, kitapları, kâğıtları, kravatları hepsi başka başka yerlerdedir. Ama hepsini eşi Bedia Hanım toplar. Evi tiyatro ile karşı karşıyadır. Çok defa tiyatronun zili çalarken, yani perde açılmasına birkaç dakika kala evden fırlayıp tiyatroya koşarlar. Bedia Hanım seyircilerin arasına, kendisi sahneye gider.

Sahne hayatını çok sevmektedir. Sahneye ilk çıktığından bu yana 14 yıl olmuştur. Kolay kolay bırakacak bir insan değildir.

4-"Vasfi Beyle 1 Saat ", Akşam, Sayı. 5517, 17 Şubat 1934, s.6

5-"Galip Beyle 1 Saat ", Akşam, Sayı. 553+, 3 Mart 1934, s.6

En büyük emeli, sahnede rol yaparken ölmektir. Kendisi için söylediğine göre ideal ölüm budur. Kalabalıktan, sosyeten kaçan bir insandır. Vakit bulunca kitap okur, yazar. 44 piyesi vardır. 2 tanesi teliftir. 150'si telif olmak üzere 200 de skeci vardır. Evde, hususi hayatında asla rol yapmaz. O, eski anılara çok değer verir. Sözgelisi 24 sene önce babasına yazdığı bir mektup eline geçmiş, günlerce düşünmüş, etkisinde kalmıştır.⁵

Şık Bir Ev Hanımı Bedia Statzer

Bedia Hanım, evinde bile son derece şık bir hanımdır. Bedia Muvahhit'in ikinci kocası Ferdi Statzer'dir. Misafirini müthiş bir şıklık içerisinde karşılar. Eşi de içeride piyano çalmaktadır. Viyanalı genç piyanisti sevmemek mümkün değildir. Söylediğine göre evlendikten sonra on kilo almıştır. Tika basa yemek yer. Şişmanlığın kendisine yaraştığı kanaatinde. "Şişmanlığa bayılıyorum" demektedir. Şimdi kendi kendisinden memnundur. Oysa eskiten çok zayıftır. Çöp gibidir. Bedia Hanım, toplumda o sıralarda şişmanlığa rağbet olduğuna dikkat çekmektedir.

Eskiden hep genç kız rolünü oynar. Ama artık genç, olgun kadın rollerini oynamaktadır. Bunun için de biraz etli, canlı olmak gerekmektedir. İleriye dönük şöyle bir planı vardır: "Benim artık sahne hayatım sonlarına yaklaşıyor. Azami iki sene sonra çekilip bir köşeye oturacağım!" Bedia Hanım'ın bu kararı almasındaki sebep, çok yorulmuş olmasıdır.

Eşi Viyana'dan gelmiştir. Ferdi Statzer, genç ve güzeldir. Yorgun Bedia Hanım, kendisini tamamiyle evine, yuvasına, oğluna, kocasına vermek ister. İlk kocasından delikanlı bir oğlu vardır: 12 yaşındaki Sina. Galatasaray'da leyli okur. 6. sınıftadır. Bedia Hanım'ın hesabına göre on sene sonra da belki kaynana olacaktır. En büyük arzusu budur. Oğlunun mürüvvetini görmek, kaynana olmak, gelinini sevmek. "Ben Sina'yı çok severim" demektedir. Hatta Muvahhit Bey öldükten sonra onun için evlenmemiştir. Sina ile Ferdi'nin arasının çok iyi oldu-

ğunu belirtmektedir. Eşi Ferdi ile nasıl evlendiğini anlatan Bedia Hanım, geç yatan, erken kalkan, mutfak işlerini yapan bir sanatçıdır.

Sanatçının, iş işlemesi yastık yapması meşhurdur. Hiç boş durmaz. Tiyatroda bile rol arasında el işi yapar. Hatta arkadaşlarından Hazım Körmükçü, onunla alay bile eder. Bedia Hanım, ev işleri ile uğraşırken, Ferdi piyanosuna çalışır. Eşi yakında gerçekleşecek olan konserine hazırlanmaktadır. Sakin, rahat, gürültüsüz bir aile hayatı sürmektedir.

Bedia Hanım'ın sadece dikiş diktığı söylenemez. O, bir yandan da tercümeler yapar. Hem Bedia Hanım, hem de eşi Fransızca'yı iyi bilmektedir. Ancak birbirinden daha öğrenecekleri vardır: Bedia Hanım, eşine Türkçe, o da Bedia Hanım'a Almanca öğretmektedir. Lisana çok kabiliyeti olduğunu söyleyen Bedia Statzer, tiyatrodan çekilince piyes tercüme edeceğini, ev işleri yapacağını, o sene (!1934) turneden dönünce seyahate çıkacağını belirtmektedir. Henüz Viyana'daki kaynanasını görmemiş, yanına gidip elini öpememiştir.

Bedia Hanım, sahnede çok kabiliyetli gençlerin bulunduğunu söylemektedir. Feriha Tevfik bunlardan birisidir. Konuşmasının sonuna doğru bir de yetkilileri uyarmaktadır: Yeni yetişen aktrislerle bir tuvalet masrafı verilmelidir. Tuvalet masrafı genç kızlar için bir yıkım olmaktadır. 40-50 lira maaş buna yetmemektedir. Oysa bir piyeste genç kız rolü için 100 liralık tuvalet gerekmektedir. Bu yüzden bu tuvalet masrafı pek çok genç kız rolünü oynamak isteyenlerin hevesini kursaklarında bırakmaktadır.⁶

Şehir tiyatrosunun değerli artisti Hüseyin Kemal (Gürmen)'le evli Şaziye Hanım da dönemin gözde tiyatro sanatçılarındandır. İkisi de sessiz, sakın, rahat bir aile hayatı sürerler. Sobası gürül gürül yanan küçük salon son derece titiz bir ev kadını itinası ile döşenmiştir. Lüks Hayat'taki Hümeýra tipini çok güzel canlandırmıştır. Operette asri bir kıyafet söz konusudur. Hümeýra Hanım asriliğe özenen bir kadındır. Onu alaturka kıya-

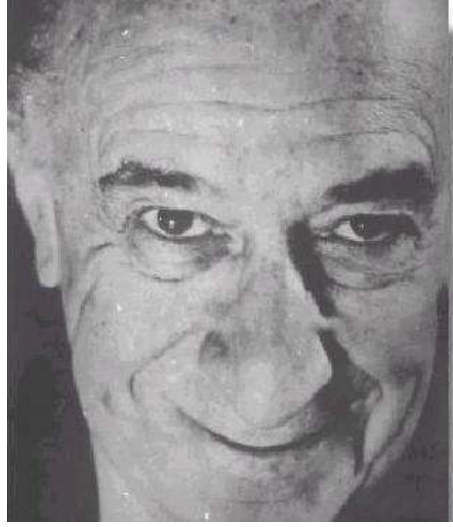
6- İlhan Tarus, "Dünyanın En Küçük Anıtı", **Yeditepe**, Sayı: 128, Aralık 1966, s.4

fetli bir Hümeýra haline koyar ve halk üzerinde çok iyi bir etki bırakır. Aslında kendisinin tipi değiştirme hakkı yoktur. Bu yüzden evvela operette olan Hümeýra Hanımı hazırlar. Muharrirlerine ve rejisörüne fikrini açar. "Eđer isterseniz gene operetteki gibi oynayayım" der. Fakat Muhsin Ertuğrul da onun fikrine katılır. Muharrirlerden de izin alınır. Böylece Hümeýra Hanımı oynar. Aslında onun alaturka tiplere karşı eskiden beri hususi bir sevgisi vardır. Onları sahnede canlandırmayı sever. Ona göre böyle sallapati, kendi halinde bir kadının sahnede görünmesi halkın pek hoşuna gitmektedir.

Halkın hangi rolde kendisini sevmişse onları canlandırmaya çalışır. Çoğu genç kız rolleri oynayan sanatçı, daha sonra bundan vazgeçmek ister. Ayrıca rollerinin muhtelif tiplere ait olmasına bilhassa çalışır: Bir gün ihtiyar bir kadın, başka bir gün anne yahut alaturka bir kadın rolleri gibi.

Alaturka hanım rolleri oynarken eski zaman modası eski mantoları, elbiseleri bulma konusunda çok dertlidir. Bunun için çok sıkıntı çeker. Bitpazarında dolaşmadığı dükkân kalmaz. Bu tür alışverişlerde en eskisini bulmaya çalışır. Bazen dükkân sahipleri bu eski püsküleri toplayan kadını ya deli ya da budala zannederler. Kimse de bu elbiseyi niçin aradığını sormaz.

Sahneye çıkalı 11 seneyi geçmiştir. O zamanlar sahneye Türk kadınları çıkamamaktadır. Bu yüzden onun sahneye çıkması pek maceralı ve gürültülü olmuştur. Çünkü ailesi son derece mutaassıptır. Ailesinden gizli sahneye çıkar. Hatta aileden gizli turnelere gider. Turneden dönünce de evlenir. Ailesine "Ben sahneye kaçmadım, kocaya varmak için sizden ayrıldım" der. İstanbul'da sahneye çıktığı sıralarda Bedia Muvahhit Hanım da İzmir'de sahneye çıkmıştır. Bu iki tiyatro sanatçımız, aslında sahnede ilkin görev alan Afife Hanım'ın devamıdır. Vay Türk kadını şanoya çıkar mı" diye tevkif edilmiş, makyajıyla, rol elbisesiyle karakola, oradan mahkemeye götürölmüştür. (O zamanlar sahneye başörtü ile çıkılırdı)

Kemal Bey ise 16 seneden beri sahnededir. İyi bir ev erkeği olan Kemal Beyin tiyatrodaki genç erkek rollerinde başarılı olduğu unutulmamalıdır. Mutlu bir çifttirler. Evlerinde hizmetçi yoktur. Kendi işlerini kendileri görür. En büyük eğlenceleri radyo dinlemektir. Kemal Bey, boş zamanlarında kitap okuduğunu, piyes çevirdiğini, eşiyle birlikte piyano dersleri aldığını söylemektedir. Bilhassa İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun yazılarını beğendiğini ifade etmektedir. Onu aktörlüğe teşvik eden de bu terbiyecisi İsmayıl Hakkı Bey olmuştur.⁷

Dönemin En Çok Kazanan Tiyatro Yazarı

Türk tiyatrosunun en meşhur komedi yazarlarından birisi olan Musahipzade Celâl Bey'i daha yakından tanımak mümkündür. Kendisiyle bir röportaj yapan Hikmet Feridun Es'in ondan yazdıkları bize bu imkânı vermektedir. Hikmet Feridun'un yazısından öğrendiğimize göre Musahipzade Celâl Bey, Karacaahmet Mezarlığının tam karşısında 14 odalı eski bir konakta oturmaktadır. Türk sahnesine on beşten fazla eser kazandırmıştır. Her sene yazdığı bir piyesin parasıyla geçinmektedir. Celâl Bey, Türkiye'de en çok oynanmak rekorunu kıran tiyatro eserlerinin sahibidir. **İstanbul Efendisi** 300, **Aynaroz Kadısı** 100 kere temsil edilmiştir. **Lüks Hayat** ve **Üç Saat** gibi operetler oynanmadan önce en fazla ka-

7- "Hümeýra Hanım'la 1 Saat", Akřam, Sayı. 5513, 13 řubat 1934, s.7/9

zanan tiyatro muharriridir. Celâl Bey, gül ağaçlarıyla dolu bahçesinin ortasındaki eski konakta tam bir manastır hayatı yaşamaktadır. Kendisi hayatını şöyle nakletmiştir:

“ İstanbul’a pek nadir inerim. Kalabalıktan rahatsız olurum. Hemen buraya, Karacaahmet’in servilerine bakan eski evime döner, odama kapanırım. Ve bir sene yazacağım tiyatro ile meşgul olurum, hatta ekseriya iki, iki buçuk saat içinde seyrettiğiniz, bazen beğendiğiniz ve bazen dudak büküp geçtiğiniz sarıklı, cübbeli, tarihi eserler beni bir seneden fazla da yorar.

Bütün zevkim gene Karacahmet’in tam karşısındaki meşhur Çiçekçi Kahvesi’ne gidip ahbablarla çan çan etmektir. Bu kahve çok eskidir. 1181 tarihinde inşa edilmiş. Vaktiyle burası İstanbul’un zariflerinin toplandığı yermiş. İşte bütün sefahatim, gezmem, tozmam bu Çiçekçi Kahvesi’ne kadar uzanmaktadır.”

Musahipzade Celâl’i, bahçesindeki güller çok meşgul eder. Her gülün bir isminin olduğunu söyler: Pederin gülü, validenin gülü, kerimenin gülü, hemşirenin gülü... Herkes vaktiyle kendi gülünü, kendi eliyle dikmiştir. Bu güllere kendi evladı gibi bakar. Musahipzade, Beyoğlu’na çok ender gider. Sinemayı hiç sevmez ve seyretmeye hiç gitmez. Çünkü sahnede, tiyatrodaki gerçek vardır.

Piyeslerini nasıl yazdığını da şöyle anlatır:

“Yazı yazarken ne kadar intizamsızlık ararsanız hepsi bendenizde mevcuttur efendim. Bazen günlerce çalışır uğraşırım. Bazen bir iki gün elime kâğıt kalem almam. Ekseriya yatakta, uyku arasında güzel fikirler gelir. Yataktan fırlar, kağıdı kalemi alır, not ederim. Bazen yazı yazarken uyurum. Çok defa yatağımın, yastığımın altında kâğıtlar, not defterleri, kalemler durur, gece yarısı, sabaha karşı demez yazarım. Kısacası bütün intizamsızlık bendedir. Eserlerimin hepsini **İstanbul Efendisi**’ni, Bir Kavuk Devrildi’yi, **Aynaroz Kadısı**’nı **“Mum Söndü”**’nü hepsini hepsini böyle yazdım”

Yazı yazarken kendi eliyle sardığı sigara

raları içer. Her sigarayı da içmez(zıvanalı sigara) ve zevk almaz. Yazı yazarken içtiği sigara, onu dinlendirir. Şöyle güzel bir benzetme yapar: “Sigarayı içerken yükümü mola taşına koymuş gibi hafiflerim.”

Kazandığı paralar hakkındaki açıklamalardan öğrendiğimize göre, tiyatrolardan aldığı para ile yaşar. Kendisine en fazla para getirin eseri **“Aynaroz Kadısı”**dır. **Aynaroz Kadısı** bir buçuk ay mütemadiyen oynanmış ve o bu eserinden 1300 lira almıştır. **“Bir Kavuk Devrildi”**nin bütün temsillerinden 1000 lira kazandım. **“Mum Söndü”**, **“Fermanlı Deli Hazretleri”** daha az para getirmiştir. Fakat hepsi böyle 1000 liradan yukarı değildir. Ortalama olarak bir yılda yazdığı bir eser, kendisine ayda 70-80 lira kadar harcama imkânı vermektedir. Fakat bazen, bu aylığın 60 liraya kadar düştüğü de olur. Böyle bir para ile de ancak çok münzevi bir hayat sürmek mümkündür.

“Ceddim meşhur bestekâr Şakir Ağa olduğu hale hiç musiki ile meşgul olmadım” diyen Musahipzade Celâl’in, bütün eserlerinde dikkate aldığı en önemli husus, halkın gülmesini sağlamaktır. Ama bütün amaç bu değildir. Seyirci, hem gülsün hem de bir şeyler öğrensün diye düşünür. Yazarın, tiyatrodaki prensibi budur. Viyana muhasarasını anlatan tarihi bir senaryo yazar. İstanbul’a gelen güzel bir Macar kızının maceralarını anlatmaktadır. Amerikalılar senaryoyu beğenmişlerdir. Bunu yazmasının sebebi, Amerikalıların Türk hayatına dair bir senaryoyu filme almak istemeleridir. Fakat muhtemelen filmin çekileceği mekân yüzünden bu proje gerçekleşemez. Sinan Çelebi adında bir de roman yazmıştır.

Musahipzade Celâl, genç iken memur olmak ister. Hariciye memuru olmuştur. O zamanlar Kuşdili çayırında Papas’ın bahçesinden sonra Bağlarbaşı’nda Manakyan temsiller verir. Musahipzade de gider görür. Tiyatroya çok heveslenir ve önce Gülsüm adındaki eserini kaleme alır. Onu **Köprülüler** oyunu takip eder. Bunu dönemin meşhur tiyatro sanatçıları oynar. “Hiç âşık olmadım. 67 yaşındayım. Böyle bir hastalığa tutulmadım.

Aileme karşı derin bir merbutiyetim vardır” diyen yazarın verdiği bu bilgiler, aynı zamanda neden verimli bir yazar olduğunu açıklamaktadır.⁸

Sonuç

Modern Türk tiyatrosu Tanzimat döneminde verilen eserlerle başlar ve giderek zenginleşir. Ancak Türk oyuncu bulmak zordu. Türkler sahneye çıkmazlardı. Bu sorun aşıldı. Zamanla Türk oyuncular da sahnede yer aldılar. Bir yandan oyunculukla ilgili gelişmeler yaşanırken bir yandan da telif, tercüme, adapte tiyatro edebiyatımız zenginleşti.

Darülbeydi ile tiyatromuz kurumsallaştı. Buradan yetişen oyuncular, oyunculuk tarihimize önemli katkılarda bulundular. Yazımızda sözünü ettiğimiz sanatçıların birçoğu Darülbeydi’den yetişmişlerdir. Çok deneyim sahibidirler. Zamanla farklı topluluklar arasında da görev aldıklarını söyleyebiliriz.

Bu sanatçıların son derece sade yaşayışları vardır. Hepsisi dönemin gözde tiyatrosunda sahneye çıktıkları halde dar imkânlar içinde yaşadıklarını görüyoruz. En büyük zevkleri radyo dinlemektir. 1934 yılında radyomuz yeni yeni gelişmeye başlamıştır. Bazıları döneminde çekilen filmlerde görev aldıklarını söylemektedirler. Aslında bu film çekimleriyle ilgili çok da anıları vardır. Anılar bizim bu alanda da bir hayli yol yürümemiz gerek-

tiğini ortaya koymaktadır.

Şaziye Hanım’ın sahneye çıkan ilk Türk kadınlarından biridir. Bunun için hangi güçlüklerle göğüs gerdiğini bizzat kendisi ifade etmektedir. Musahipzade Celâl’in nasıl sevildiğini oyunlarının tekrar tekrar oynanmasından bellidir. Vasfi Rıza Zobu’nun seyirci üzerindeki etkisi sokakta bile karşısına çıkmıştır. Hâsılı herkes tiyatro dünyamıza gücünün yettiğince katkıda bulunmuştur. Onlardaki bu sevginin nasıl yeşerip boy attığı, yaptıkları açıklamalardan anlaşılmaktadır.

Tiyatro eserinin temsilini seyretmek için bir binaya ihtiyaç vardır. İ. Galip Arcan’ın İstanbul’un Tepebaşı tiyatrosunu tasvir eden sözleri yeni bir tiyatro binasına ihtiyaç olduğunu apaçık ortaya koymaktadır. Bunlar sanatçıların hangi ortamlarda çalıştıklarını da somut ifadesidir. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Vasfi Rıza ile kendisini kabul etmiş, “Mümkün olsa kaç para ile mükemmel bir tiyatro kurabilirsiniz?” diye sormuştur. O zamanlar Türk Ocağı tiyatrosunun inşası söz konusudur. İ. Galip, “500 bin lira paşam” deyince, İsmet İnönü’nün şu cevabı verdiğini nakletmektedir: “Galip Bey... Anlaşılan sizin hesapla alâkanız az.” Bu anekdot da yöneticilerin, tiyatro sahasında başta bina sorunu olmak üzere çekilen sıkıntıların farkında olduklarını göstermektedir.

ACZİMİN GİRYESİ

**Ahmet
Sevgi**

HAK ADALET VE İNSANOĞLU

İnsanoğlu mükellefken hak, adalet, ilim ve irfanla

Melekleri haklı çıkardı yeryüzünde döktüğü kanla.

18 Temmuz 2025

(Ahmet Sevgi)

KELİMELERİN GÜCÜ

İnsanlar konuşarak anlaşırlar. Her milletin ayrı bir dili vardır. Milleti oluşturan fertler binlerce yıldır oluşturulan, anlamlandırılan kelimeleri kullanarak iletişim kurarlar. Bu kelimelerin taşıdığı anlamları belirtmek için sözlükler yazılmıştır. Bu sözlükler aracılığı ile kelimeler tarih içinde anlam kaybetmeden yolculuk yaparlar.

Bir de kelimelerin kişiler arasındaki samimiyete göre taşıdıkları anlamlar vardır.

Mesela size yeni tanıştığınız veya çok samimi olmadığınız birisi "nasılsınız" diye sorduğunda siz "iyiyim, teşekkür ederim. Siz nasılsınız?" şeklinde cevap verir ve başka bir konuya geçersiniz.

Ancak çok samimi ve kendinize yakın hissettiğiniz bir dostunuzun "nasılsınız" sorusuna vereceğiniz cevap farklıdır.

**SADIK
GÖKCE**

sadikgokce@hotmail.com

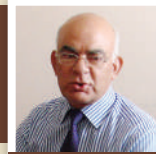

Çünkü bu nasılsınız sorusu size göre içinde birçok anlamı birden taşımaktadır. Mesela; "sağlığınız nasıl?" anlamına gelir. "Bir ihtiyacınız var mı?" anlamına gelir. "Sizin için yapmamı istediğiniz bir şey var mı?" anlamını taşır. "Bir derdin varsa birlikte çözelim" anlamı taşır.

Bu örnekleri çoğaltabiliriz.

Siz de bu nasılsınız sorusuna "iyiyim, teşekkür ederim" yerine çok geniş ve detaylı bir şekilde cevap verirsiniz. Çünkü bir dostunuz size yardım teklifinde bulunmuştur bu tek kelimelik geniş anlam taşıyan cümle ile...

Hasta iseniz hastalığınızı anlatırsınız.

MESNEVÎ'NİN
GÖLGESİNDE

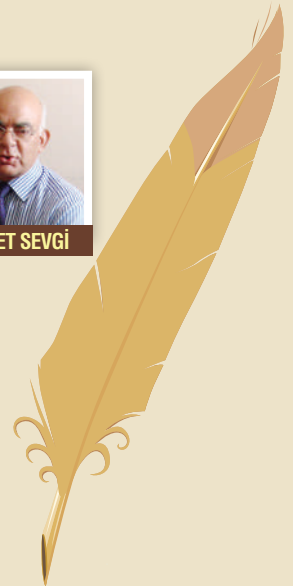
AHMET SEVGİ

زانکه هستی سخت مستی آورد
عقل از سر شرم از دل می برد

*Çünkü varlık, insanı adamakıllı sarhoş eder,
aklını başından alır, utancını da gönlünden.
(Hz. Mevlânâ)*

MAL-MÜLK MAKAM-MEVKİ

*Mal-mülk, makam-mevki insanoğlunun aklını alır, sarhoş eder,
Sade aklını değil, utanma hissini de alır, bir hoş eder.
18 Temmuz 2025 (Ahmet Sevgi)*

ve karşıdan sizi teselli edecek cümleler beklersiniz. Borcunuz varsa bunu anlatır dostunuzdan yardım beklersiniz. Derdiniz varsa onu anlatır ve ondan çözüm önerileri beklersiniz. Evet size “nasılsınız” diye soran dostunuzdan sizi teselli edecek bir cevabın beklentisi içerisine girersiniz.

Genellikle dostunuz bu beklentinizi boşa çıkarmaz, sizi rahatlatacak sözler söyler, tavsiyelerde bulunur. Zaten sizin o an buna ihtiyacınız vardır. Derdinizi veya sıkıntınızı birileri ile paylaşmak istiyorsunuzdur. Karşı taraftan beklentiniz güzel ve teselli edici kelimelerdir. Maddi bir beklenti içerisinde değilsinizdir.

Bu yüzden size “nasılsınız” sorusunu yönelten dostunuza uzun uzun yazarsınız. Bu bir çeşit dertleşme isteği ve terapi gibidir. Hatta bu konuşmanın veya yazışmanın içine bazı özelliklerinizi de dahil edersiniz. Nihayetinde karşınızda sizi seven ve değer veren bir dostunuz vardır. Zaten o da bunaldığı zaman size açılıyor ve sizden teselli edici sözler bekliyordur.

Bu dertleşmeler sizin dostluğunuzu geliştirmiş ve pekiştirmiştir(!) En azından siz öyle düşünürsünüz. Çünkü bu

dostluk uzun yıllar içerisinde oluşmuştur. Çıkara dayanmayan, hiçbir maddi gelir elde etmeyi düşünülmeyen bir dostluktur bu...

İşte bu dostunuzun “nasılsınız” sorusuna bu duygular içinde cevap verirsiniz ve onun tarafından dile getirilecek teselli cümlelerini beklersiniz. Sonunda dostunuzdan cevap gelir. Cevap sadece iki kelimedir.

“Geçmiş olsun!”

Kendince çok önemli bir iş yapıyor-sundur. Yapacağı işin üzerinde özenle çalışmış, uykundan feragat etmiş istediğin kıvama getirmişsindir. İş bu çalışmayı icraata döküp somut hale getirmeye gelmiştir. Heyecanla işi yaptıracağın ustanın yanına gidersin. Hazırladığın taslağı ustaya verirsın.

Usta “elimde bitirmem gereken bir iş var. Biraz bekler misin?” diye sorar.

Siz beklersiniz...

Biraz sonra usta size döner; bütün beklentinizi, şevkinizi, heyecanınızı ve hayallerinizi yıkan bir cümle çıkar ağzından...

“Haydi sizin işi aradan çıkarıverelim”

GÜLİSTAN'IN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

برك عيش بكور خویش فرست
کس نیارد زپس تو پیش فرست

*Ebedî hayat azığını kabrine gönder.
Onu kimse arkadan getirmez.
Sen önden yolla. (Şeyh Sâdî)*

AZIĞINI HAZIRLA

*Âhiret hayatı için azık hazırla, hem onu kendin götür,
Amel defteri kapanmazsa da sen kendi işini kendin bitir.
18 Temmuz 2025*

(Ahmet Sevgi)

